

FTAXP 10.27, 10.41, 10.45, 10.47
ӘОЖ 347.65/.68(574)
JEL Q36, Q15

К.А. ДЖУМАБАЕВА,*¹
PhD, қауымд. профессор.
*e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz
ORCID ID: 0000-0002-5483-3783
¹«Тұран» университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІК ОБЪЕКТІЛЕРІНЕ АЙРЫҚША ҚҰҚЫҚТАР МҰРАГЕРЛІГІН НОТАРИУСПЕН ҚОРҒАЛУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мұрагерлік тәртіп бойынша зияткерлік меншік объектілеріне айрықша құқықтармен байланысты қоғамдық қатынастар, теориялық әдістемелермен құқықтық реттеудің механизмдері, сондай-ақ мұрагерлік саласындағы құқық қолдану практикасы, айрықша құқықтарды мұраға қалдыруды құқықтық реттеудің теориялық және практикалық мәселелерінің зерттеулері, тұжырымдамалық негіздерді, теориялық ережелерді, тұжырымдарды, практикалық ұсыныстарды, осы саладағы қолданыстағы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсынымдарды негіздеу және әзірлеу, қорғау мәселелері зерттелген.

Тірек сөздер: зияткерлік құқық, мұра, айрықша құқық, мұрагерлік құқық, нотариат.

Кіріспе

Жоғары технологиялардың дамуы және нарықтық экономиканың инновациялық экономикаға біртіндеп көшуі жағдайында зияткерлік құқықтарды қорғауды қамтамасыз ету мемлекет қызметінің маңызды бағыттарының біріне айналады. Мұрагерлік институты Қазақстан үшін жаңалық емес, дегенмен, оның тәжірибедегі қолданысына қарамастан, құқықтық қолдану практикасында қиындық тудыратын проблемалар әлі де бар деп айтуға болады. Осы мәселелердің бірі – зияткерлік меншік объектілеріне айрықша құқықтардың мұрагерлігін құқықтық реттеу. Қазақстан Республикасының құқықтық доктринасында осы мәселені зерттеу көлемінің аздығына байланысты теориялық және практикалық тұрғыда зияткерлік меншікке айрықша құқықтардың мұрагерлігімен байланысты туындайтын мәселелерді жан-жақты және кешенді талдау өзекті болып табылады. Мұндай талдау Қазақстан Республикасындағы зияткерлік меншікке айрықша құқықтардың мұрагерлігінен туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталған қолданыстағы Қазақстан Республикасының Азаматтық заңнамасы нормаларының әлеуетін ашуға мүмкіндік берді.

Материалдар мен әдістер

Осы проблеманы зерделеу кезінде осы мәселелерді реттейтін және қозғайтын заңнама мен құқықтық актілер, сондай-ақ қарастырылып отырған мәселе бойынша құқықтанушы ғалымдардың жұмыстары зерттелді.

Зерттеу барысында ғылыми танымның жалпы және жеке әдістері қолданылды: формальды-логикалық, жүйелік, құрылымдық-функционалды, салыстырмалы құқықтық әдіс те қолданылды.

Әдебиетке шолу

Зияткерлік меншік құқығы саласындағы қалыптасқан құқықтық қатынастар мен мұрагерлік құқықтық қатынастарды құқықтық реттеу мәселелеріне арналған отандық ғалымдардың еңбектері құрады, атап айтқанда: Алаева Г.Т., Амангельды А.А., Бабыкова Е.Б., Баймолдина З.Х., Басин Ю.Г., Братусь Д.А., Братусь Д.В., Джандарбек Б.А., Диденко А.Г., Жиренчин К.А., Жұманбаева Н.А., Зинченко В.В., Идрышева С.К., Ихсанов Е.У., Каудыров Т.Е., Кошегулов Б.Б.,

Кудиярова У.Е., Мамиконян Л.С., Масалина С.Б., Нурахметова Г.Г., Омарова А.Б., Пралиева Г.К., Сулейменов М.К., Сулейменова С.Ж., және т.б. авторларының еңбектерін атауға болады.

Сонымен қатар, Ресей және шетелдік ғалымдардың мынандай еңбектері арқау болды: Арупов Р.А., Барщевский М.Ю., Гаврилов Э.П., Гульбин Ю.Т., Еременко В.И., Куркова Н.А., Матинян К.А., Мелузова А.О., Набиев С.Р., Прокопенко О.П., Рождественская К.Ю., Рузакова О.А., Рыбачук Е.Ю., Сергеев А.П., Серебровский В.И., Степанова А.В., Судариков С.А., Телюкина М.В., Толстой Ю.К., Щербачева Л.В., Eva E. Subotnik., Jeffrey Evans, Kelly Casey Mullally, McNamee S.J., Miller R.K., Naomi Korn, Spoo, Robert E. т.б.

Негізгі ережелер

Зияткерлік құқық мұрасы бойынша, зияткерлік қызмет нәтижелеріне көшуді реттейтін заңнаманың әртүрлі түсіндірулері, көбінесе бұл қызметтің жекелеген нәтижелеріне мұра қалдырушылардың өз атынан құқықтарын басқара алмауына, ал мұрагерлердің осы құқықтарға байланысты мұраға кіре алмауына себепші болады. Нәтижесінде, зияткерлік құқықтарды іске асыруға және оларды қорғауға байланысты қиындықтар туындайды.

Зияткерлік құқықтардың жекелеген түрлерін, оның ішінде зияткерлік меншік объектілерінің кейбір түрлеріне мүліктік емес құқықтарды, мұрагерлік арқылы алу мүмкіндігін құқықтық реттеуде нотариат институты үлкен рөл атқарады. Айта кету керек, соңғы уақытта құқықтық реттеудің түрлі салаларында, нотариат институтының рөлі нығайтылғаны байқалуда (жылжымайтын мүлік айналымы, заңды тұлғалардың мәмілелерін реттеу, отбасылық құқықтық қатынастар және т.б.) [1, 144 б.], сондай-ақ, оларға қатысты даулары жоқ, фактілерді куәландыру саласында [2, 43 б.].

Мәселен, В.В. Макеев пен Е.В. Астапованың пікірінше, «осы аспектіде нормативтік-құқықтық базаны қазіргі заманғы реформалау мақсаты – азаматтардың мүліктік құқықтарымен байланысты мәмілелерді нотариалдық бекітуде тартымдылықтың немесе мүдделіліктің өсуі мен жылжымайтын мүлік нарығының ашықтығы үшін жағдай жасау мақсатында, азаматтардың мүліктік құқықтарын тіркеуден қалыптасқан тәжірибесімен нотариустардың өзара байланысу үшін қолайлы жағдайлар қалыптастыруға бағытталған, сондай-ақ, жылжымайтын мүлік нарығына қатысушылар үшін тиісті кепілдіктерді қамтамасыз ету [3, 98–99 б.].

Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексында, мұра ретінде айрықша құқықтарды қорғау және оны басқару мәселесі өз көрінісін тапты. ҚР АҚ 1071 бабына сәйкес, Заң бойынша мұраға қалдырылған кезде, нотариус мұраны сенімгерлікпен басқарушыны тағайындайды және ол, барлық мұраны қорғап, оған басқаруды жүзеге асыруға тиіс. Нотариус бұл шараларды мұрагерлердің өтініші бойынша немесе мұрагерлік бойынша берілген мүлік мүддесі үшін жүзеге асырады [4].

ҚР АҚ 1072 бабының 2 тармағында көрсетілгендей, мұрагер мұраның бір бөлігін қабылдап алса оған тиесілі барлық мұраны, оның неден тұратынына және қайда орналасқанына қарамастан, қабылдануды білдіреді. Мұрагерлік-бұл, әмбебап құқықтық мирасқорлық, ол мұрагердің мұраның бір бөлігін қабылдауы, мұраны толық қабылдаумен, сондай-ақ туындыға мүліктік құқықтардан тұруы мүмкін мұраны қабылдауына автоматты түрде әкеп соғады.

А.А. Рубановтың айтуынша, мұндай жағдайда мұрагер мұрагерлік мүлікке өзінің жеке мүлкі ретінде қарап, сол арқылы мұраны иелену ниетін білдіреді [5, 21 б.].

Мұрагерлік құқықтағы екі әдісте теңдей мәнісі бар әдістер [6, 100 б.].

Дегенмен, С.К. Идрышеваның пайымдауынша: «...мұраның іс жүзінде қабылдануының дәлелдемелері болған кезде мұраны қабылдау мерзімін қалпына келтіру қажеттілікті туырмайды, бұл екі іс-әрекет бір-бірін өзара жоққа шығарады, өйткені мұраны іс жүзінде қабылдау мұра ашылған күннен бастап заңда белгіленген алты ай ішінде орын алуы тиіс; мұраны қабылдау мерзімінің өткені туралы сөз болу мүмкін емес; олай болмаған жағдайда мұраны қабылдау фактісін нотариус немесе сот тануы мүмкін емес» [7, 66 б.].

А.О. Мелузованың айтуынша, мұраны қорғау және оны басқару жөніндегі шараларды, өзінің аумағында (территориясында) мұра мүлкін қорғауды жүзеге асыратын, жергілікті өзін-өзі басқару органының немесе мемлекеттің консулдық мекемесінің атынан заңмен арнайы уәкілеттік берілген, тиісті лауазымды адамы қабылдауға құқылы [8, 154 б.].

А.А. Сучков мемлекеттік нотариус бүгін де өз бастамасы бойынша мұраны қорғау шараларын қабылдай алады деп есептейді, бұл Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасының нормаларымен де расталады [9, 9–10 б.].

Нәтижелер мен талқылау

ҚР «Нотариат» туралы заңның 101 бабына сәйкес, нотариус, «Шетелдік азамат өлген соң Қазақстан Республикасының аумағында қалған мүлікті немесе Қазақстан Республикасының азаматы өлген соң шетелдік азаматқа тиесілі мүлікті қорғауға байланысты іс-әрекеттер, сондай-ақ мұраны сенімгерлік басқарушыны тағайындау және осындай мүлікке қатысты мұраға құқық туралы куәлік беру Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жүзеге асырады». Демек, нотариус өз бастамасы бойынша мұраны сенімгерлікпен басқарушыны тағайындау арқылы мұрагерлердің, бас тартушылардың, кредиторлардың немесе мемлекеттің мүддесінде қажет болған жағдайларда мұрагерлік мүлікті қорғау шараларын қолдануға құқылы (ҚР АҚ 1071 бабының 3 тармағы).

Сонымен қатар, заңмен берілген мұрагерлік қатынастар саласында өз қызметін жүзеге асыру мүмкіндігіне қарамастан, келіп түскен өтініштерді талдау кезінде анықталған негізгі бұзушылықтар: нотариустардың мұраға құқық туралы куәлікті бермеуі; мұрагерлердің шеңберін және мұрагерлік мүліктегі үлестерін дұрыс анықтамауы екендігін көрсетеді. ҚР АҚ 1071 бабына сәйкес, дәл нотариустың өзі мұраны қорғау және басқару процесін бақылауы тиіс. Бұл ретте, мұралық мүлікті тікелей қорғауды ҚР АҚ 1059 бабына сәйкес, мұраны сенімгерлікпен басқарушы жүзеге асыратын болады және ол өсиетті орындаушыға да тікелей қатысты, өйткені заң бойынша мұраны алу ерекшеліктері өзгеше жағдайда туындамайды. Нотариус сенімгерлік басқарушыны тағайындау туралы қаулы шығарады (Нотариустардың нотариаттық іс-әрекеттер жасау ережесінің 117 бабы).

Енді нотариус мұраны қорғау бойынша да, оны тек белгілі бір адамдардың: кез келген мұрагерлердің, өсиетті орындаушының, жергілікті өзін-өзі басқару органының, қорғаншы және қамқоршы органның, мұрагерлік мүлікті сақтау мүддесінде әрекет ететін басқа да адамдардың өтініші бойынша да басқару бойынша да шаралар қолдануға міндетті.

Сол уақытта, өсиетті орындаушы (мұраны сенімгерлікпен басқарушы) бұл шараларды өз бетінше, не бір немесе бірнеше мұрагерлердің талап етуі бойынша қабылдай алады (ҚР АҚ 1071 бабының 2 тармағы). Шын мәнісінде, мұраны сенімгерлікпен басқарушы, соңғы өкілеттіктерінің неғұрлым кең ауқымын ескере отырып, нотариусқа тиісті өтініш беруге мәжбүр болады, өйткені нотариус кейіннен мұраны сенімгерлікпен басқарушы қызметін атқаратын адамды анықтайды.

Осыған байланысты нотариус өкілеттіктерінің көлемі қандай, ол банктер және өзге де несиелік ұйымдардан, сондай-ақ бұрын мұра қалдырушыға тиесілі болған, мүлік туралы заңды тұлғалардан сұрату жүргізуге құқығы барма деген сұрақ туындайды. Сондай-ақ, нотариус алған мәліметтерді кімге хабарлай алады, бұл мұрагер немесе сенімгерлікпен мұраны басқарушы бола ма деген мәселе жауапсыз қалады. Осыған байланысты, мұны заңнамалық деңгейде көрсету орынды деп санаймыз, сол себепті 1071 бабының 2 тармағына мынадай мазмұндағы 2 абзацты қосуға ұсыныс білдіреміз: «Мұраның құрамын анықтау және оны қорғау мақсатында банктер, басқа да кредиттік ұйымдар және өзге де заңды тұлғалар нотариустың сұрау салуы бойынша оған осы тұлғаларда бар мұра қалдырушыға тиесілі мүлік туралы мәліметтер туралы хабарлауға міндетті. Нотариус алынған мәліметтерді, тек қана өсиетті орындаушыға және мұрагерлерге ғана хабарлай алады».

Нотариустың мұрагерлік мүлікті қорғауының тағы бір маңызды аспектісі, ол мұрагердің мұраға кіргенге дейінгі мерзімін қорғау болып табылады. Құқықтық доктринада түрлі көзқарастар кездеседі, олар белгілі бір мемлекеттің қолданыстағы заңнамалық ережелерімен байланысты, оларды талдаумен өркениет-ғалымдар айналысады. Мысалы, Ресей Федерациясының авторлары мұраны қорғаудың алты және тоғыз айын көрсетеді. Атап айтқанда, А.А.Сучковтың көрсетуі бойынша «нотариустар мұраны қорғау және олардың мүліктік сипаты мен құндылығын ескере отырып, нотариус айқындайтын мерзім ішінде басқару жөнінде тиісті шараларды жүзеге асыруға және сондай-ақ мұрагерлерге мұраны иеленуге кірісу үшін қажетті, бірақ 6 айдан аспайтын уақыт ішінде орындалуы міндетті, ал жекелеген жағдайлардамұра

ашылған күннен бастап 9 ай ішінде. Өсиетті орындаушыға өсиетті орындау үшін қажетті мерзім ішінде мұраны қорғау жөніндегі міндет жүктеледі» [9, 10 б.].

М.В. Телюкина, өз кезегінде, нотариустың екі және одан да көп кезекте тұрған мұрагерлердің, мұраны жүйелі түрде қабылдай алмау жағдайын ескерместен, мұраны қорғау бойынша іс-әрекеттер жасау мерзімін қатаң шектеу орынды емес екендігін, түсіндіріп кеткен. Алайда, осы норманы жүйелі түрде түсіндіру мақсатында, М.В. Телюкинаның ойын қарастырып кетейік, ол жерде: «Егер мұра осы 9 ай ішінде әлі қабылданбаса, мұраны қорғау мерзімі белгіленген тоғыз айлық мерзімнен асуы мүмкін деп саналсын», – деп баяндалған, бірақ та оның талабымен келісу, бізге қиынға соғып отыр [10, 164 б.].

Заң шығарушы ҚР АҚ 1059 бабының 4 тармағын басшылыққа ала отырып мерзімдерді шектеуді алып тастауға әрекет жасады, онда өсиетті орындаушы туралы айтылған, ол мерзімі ішінде өз функцияларын орындайды, яғни мұраны борыштардан тазарту, мұра қалдырушыға тиесілі сомаларды өндіріп алу және барлық мұрагерлердің мұраны иеленуге кірісуі үшін қажетті жағдай жасау, бұл ереже нотариустарға қолданылмайды.

А.М. Голощапов пен К.Ю. Рождественскаяның пайымдауынша, «не мұрагерлік құқық нормалары да, не авторлық құқық нормалары да мүліктік құқықтарға қатысты нотариустың оларды қорғауы үшін, шараларды қандай жағдайларда қолдануы мүмкін екендігін тікелей көрсетпейді» [11, 111 б.].

Алайда, біз нотариустар мен авторлық бірлестіктердің, мұрагерлердің мүліктік құқықтарын қорғау бөлігінде жүзеге асыратын қызметін заңнамалық реттеудің болмауы, мұрагердің мүдделерін қорғаудың мүмкін еместігін білдірмейді, – деп санаймыз. Азаматтық заңнаманың негізгі принциптеріне сүйене отырып, мұрагерлік мүдделерді қорғау мүліктің өзін қорғаумен ғана емес, сонымен қатар мүліктік құқықтарды қорғау мүмкіндігімен қамтамасыз етілуі тиіс.

Мұрагерге мүліктік және онымен байланысты өзге де құқықтардың, сондай-ақ, ҚР АҚ 977 бабында тікелей көрсетілмеген талаптардың кең шеңбері өтуі мүмкін. Ең алдымен, бұл автордың немесе өзге де құқық иеленушінің туындыны пайдалануға мүліктік құқықтарына қатысты. Алайда, мұрагерлердің құқықтары, жоғарыдағы жағдай сияқты шектеліп, таусылмайды. Мұнда, авторлық тапсырыс шарттарынан туындайтын құқықтарды көрсету керек, оның ішінде қайтыс болу күніне есептелген, бірақ алынбаған төлемдерді алу құқығы, сондай-ақ, жұмыс берушінің қызметтік жұмысты пайдаланғаны үшін сыйақы алу құқығы.

Туындысы дыбыстық-бейнелік туындыға құрамдас бөлігі ретінде кірген, мұра қалдырушы-композиторға тиесілі сыйақысын алу құқығы да, мұрагерлік бойынша беріледі. Жоғарыда аталғандай өзге құқықтар да өтеді: қадағалау құқығы, жариялау құқығы, туындыны автордың келісімінсіз, бірақ сыйақы төлей отырып пайдалануға заңмен рұқсат етілген жағдайларда сыйақы алу құқығы, 997 бабында көзделген өтемдік сыйақыны алу құқығы, ҚР АҚ 1008 бабына сәйкес фонограммалар мен аудиовизуалды туындыларды еркін, қайта дыбыстатқаны үшін, жеке мүліктік емес құқықтарды қорғау (туындының атына, туындыға қол сұқпаушылық құқығы және т.б.).

Сонымен қатар, ҚР АҚ 978 бабының 4 тармағы ережені бекітеді, оған сәйкес егер заңды түрде жарияланған туындының даналары азаматтық айналымға оларды сату арқылы енгізілген болса, Қазақстан Республикасының заң актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, оларды автордың келісімінсіз және авторлық сыйақы төлемей одан әрі таратуға жол беріледі.

Мұрагерлердің құқықтарын қорғаудың нотариаттық тәртібі, мұрагердің белгілі бір туындыға құқықтары туралы хабардар болуына негізделген, сондай-ақ нотариуске мұра қалдырушының шын мәнінде туындыға мүліктік құқықтарға ие болғанын және оның авторы не құқық иесі болғанын растау мүмкіндігіне ие болады.

«Әдеби шығармаларды қорғау туралы» Берн конвенциясы және ҚР АҚ 971 бабының 2 тармағы авторлық құқық үшін міндетті түрде жариялауды талап етпейді. Көбіне назарымыз, авторлық құқық үшін туындылар объективті түрде жасалуы қажет екендігіне аударылады. Сондықтан, нотариус туындының бір данасы бар-жоғын куәландыруға тиіс, себебі «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар» туралы ҚР заңының 2 бабының, 1 тармағына сәйкес, туындының авторы деп, бұл жұмыстың данасында көрсетілген, яғни «шығармашылық еңбегімен ғылым, әдебиет, өнер туындысын жасаған жеке тұлға» танылады. (ҚР АҚ 976 бабының 1 тармағы, «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар» туралы ҚР заңының, 15 бабының, 1 тармағы 1 тармақшасы).

Егер шығарма Қазақстандық авторлық қоғамға («ҚазАҚ») жіберілсе, онда сұраныс жіберуге болады. Авторлық құқықтың дәлелі ретінде, шарттық қатынастардың болуы танылады: авторлық тапсырыс шарты, автор үшін туындыны жасауға қызметтік тапсырма. Егер, мұра қалдырушы автор болып табылмаса, ал туындыға айрықша құқықтарды иеліктен айыру туралы шартына байланысты құқық иеленуші болса, талабынан бас тарту келісімін жасау- бір міндеттемені орындаудың орнына (мысалы, берешекті өтеу) борышкер кредиторға туындыға мүлдіктік құқықтарды берген кезде, бұл құжатты растау талап етіледі. Сот шешіміне байланысты авторлық құқықты тану жағдайлары болуы мүмкін. Авторлықты тану туралы сот шешімі, сондай-ақ автордың немесе құқық иеленушінің мұрагерлерінің мүлдіктік құқықтарынан өндіріп алуының мүмкіндігі болуы мүмкін, айта кететін жағдай, осы мүмкіндіктерге қарамастан ҚР ұлттық заңнамасында автордың мүлдіктік құқықтарынан өндіріп алу туралы өтініші тыйым салынады.

ҚР АҚ 1072-1 бабына сәйкес, мұраны қабылдау үшін бірқатар іс-әрекеттер жасау жеткілікті: мұрагерлік мүлдікті иеленуге немесе басқаруға кіру; мұрагерлік мүлдікті сақтау, оны үшінші тұлғалардың қол сұғушылығынан немесе талаптарынан қорғау жөнінде шаралар қабылдау; мұрагерлік мүлдікті ұстауға арналған шығыстарды өз есебінен жүргізу; мұра қалдырушының қарыздарын өз есебінен төлеу немесе үшінші тұлғалардан мұра берушіге тиесілі ақша қаражатын алуға құқығы бар. Бұл іс-әрекеттер мұраның іс жүзінде қабылданғанын куәландырады.

Егер туындының авторы (тең авторы) және оның қайтыс болған күні белгілі болса, нотариусқа туындыға айрықша құқықтарды мұраға алу туралы куәлікті беру қиынға соқпайды. Бұл үшін нотариус автордың қайтыс болуы туралы куәлікті зерделеп, жетпіс жылдық мерзімді есептеу үшін қайтыс болу күнін нақтылауы қажет. Алайда, туындыны автор жасырын жариялаған немесе туындыны автор қайтыс болғаннан кейін жариялаған жағдайларда қорғау мерзімі осындай туындыны жария еткен жылдан кейінгі жылдың 1 қаңтарынан бастап есептелуі тиіс.

Мұрагерлік істі рәсімдеу және мұраға құқық туралы куәлік беру кезінде, нотариус мұра қалдырушының, айрықша құқығы бар нақты туындыларға құқықтарды көрсетуі қажет. Мұраға құқық туралы куәлікті рәсімдеу кезінде, нотариус келесі презумпцияны ұстануы тиіс: Мұрагердің (егер қайта дәлелденбесе) қайтыс болған мұра қалдырушының есімі, автор ретінде көрсетілген кез келген туындыға айрықша құқығы болады. Туындыға айрықша құқықтың тиесілі екендігін куәландыратын, мұрагер ұсынған кез келген дәлелдемелер назарға алынады.

Бұл факт назарға лайық, заң құжаттарында, егер айрықша құқық мұрагерлік объектісі ретінде әрекет еткен жағдайда, нотариустың айрықша құқықтарға қатысты жүргізуі тиіс іс-әрекеттеріне тікелей нұсқаулық көрсетілмеген.

«Нотариустардың нотариаттық іс-әрекеттер жасау ережесінің» 184 тармағына сәйкес газет басылымдарының, кітаптардың, мақалалардың, монографиялардың, Қазақстан Республикасының заңдары мен заңға тәуелді актілерінің аудармаларымен нотариаттық іс-әрекеттер жасау авторлық құқықтарды сақтай отырып және заңмен белгіленген тәртіппен жүргізілетіндігін көрсетеді [12]. Яғни, бұл зияткерлік меншік объектілеріне емес, тек мұра қалдырушының иелігіндегі мүлікке қатысты. Басқаша айтқанда, нотариус айрықша құқыққа тиесілі мүлдіктік құқықтарын емес, тек затын күзете алады.

Заң актілерінде, нотариустың авторлық құқықты қорғауы туралы мәселесі көрсетілген, бірақ күзет объектісі «мүлік» ретінде белгіленген, ал осы мүліктен туындайтын мүлдіктік құқықтар назарға алынбайды.

Бұл ретте құқық иеленушінің (оның ішінде мұрагердің) ұжымдық негізде құқықтарды басқару жөніндегі ұйыммен, өзіне тиесілі құқықтарды басқару жөніндегі өкілеттіктерді беру туралы шарт жасасқан кезде, аталған адамды өзінің бұзылған немесе даулы құқықтарын қорғау үшін өз бетінше сотқа жүгіну құқығынан айырмайтындығын ескерген жөн [13].

ҚР туралы сөз қозғағанда, өсиет бойынша мұраға ие болу былай тұрсын, «иесіз қалған мүлікке де» қожалық білдіре алатыны атап айтқан жөн. «Иесіз қалған мүлік» – дегеніміз, мұрагерлер болмаған жағдайда немесе бар мұрагердің мұрадан бас тартқан кезінде мүлдіктің мемлекетке көшуін айтамыз. Жұманбаева Н.А. пікіріде, осы пікірмен тұспа-тұс келісіледі: «Иесіз қалған мүлік мұраның ашылған жері бойынша коммуналдық меншікке ауысады. Коммуналдық меншікке түскен иесіз қалған мүлдікті есепке алу, сақтау, бағалау, одан әрі пайдалану және сату жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыруды коммуналдық меншікті басқаруға уәкілетті орган жүзеге асырады» [14, 45 б.].

ҚР АҚ 1083 бабы нақты жағдайларды анықтап, нәтиже шығарып, мүліктің қандай себеп-салдарға байланысты «иесіз» қалатындығын белгіледі.

Қорытынды

Біз жүргізілген зерттеуді қорытындылай келе, айрықша құқықтардағы мұрагер мәртебесі, мұралық массаға кіретін, яғни мүліктік және мүліктік емес құқықтардың айырмашылығы есебінен анықталып және сондай-ақ тікелей құқықтардың көлемі мен мұра қалдырушының міндеттеріне тәуелді деген қорытындыға келдік. Сонымен қатар, бізге жүргізілген зерттеудің нәтижесі, Қазақстан Республикасында айрықша құқық мұрагерлерінің құқықтық мәртебесін реттейтін бірқатар заңнамалық ережелердің болуына қарамастан, айрықша құқық мұрагерлерінің құқықтары мен міндеттерінің көлемін түсінуде, сондай-ақ құқықты қолдану тәжірибесін күрделендіретін кейбір қайшылықтар мен олқылықтар бар екенін түсінуге мүмкіндік берді.

Жүргізілген талдау, бізге тіпті Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасында көзделген тәртіппен, мұра қалдырушы өзі қайтыс болғаннан кейін авторлықты, автордың атын және туындыға қол сұғылмауын қорғау жөніндегі міндет жүктелетін адамды тағайындаған жағдайында да, мұра қалдырушының жеке мүліктік емес құқықтарын жүзеге асыруға құқылы тұлғалардың субъектілік құрамын кеңейту қажеттілігі туындап отырғанын болжауға мүмкіндік берді. Себебі, мұндай адамды тағайындау орын алып отырғанына қарамастан, мұра қалдырушының барлық жеке мүліктік емес құқықтарын оның мұрагерлеріне, құқық иелеріне, сондай-ақ басқа да мүдделі тұлғаларға қорғау үшін мүмкіндік берілуге тиіс. Мұндай мүмкіндікті шектеу, мұра қалдырушы тағайындаған адам өз өкілеттігін тиісті түрде орындамаған жағдайда, мұра қалдырушының жеке мүліктік емес құқықтарына қорғауды қамтамасыз ететін өзге тұлғаларға қандай да бір шараларды қолдануға шектеу қояды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Астапова Е.В., Косинков В.В., Студеникина С.В. Нотариальная защита интересов наследников интеллектуальных прав // Юристъ-Правоведъ. – 2017. – № 1(80). – С. 144–148.
- 2 Иванова Ж.Б., Татарина Л.Ф. Нотариальный акт как носитель информации, содержащий сведения о фактах в авторском праве: анализ правоприменения в России и Казахстане // Нотариус. – М.: «ЮРИСТ», 2018. – № 5. – С. 42–44.
- 3 Макеев В.В., Астапова Е.В. К вопросу о повышении роли нотариата при совершении сделок с недвижимым имуществом // Юристъ-Правоведъ. – 2016. – № 3(76). – С. 98–103.
- 4 ҚР Азаматтық Кодексі 1 шілде 1999 жыл № 409. 27.02.2017 ж. заңының басылымында № 49-VI // ҚР Парламентінің Жаршысы, 1999 ж. – № 16–17. – Ст. 642.
- 5 Рубанов А.А. Право наследования / Под ред. М.М. Славина. – М.: Московский рабочий, 1978. – 96 с.
- 6 Невская М.А., Сухарев Е.Е., Тарасова Е.Н. Авторское право в издательском бизнесе и СМИ: практическое пособие. – М.: Дашков и К, 2008. – 300 с.
- 7 Идрышева С.К. Принятие наследства и восстановление пропущенного срока для принятия наследства (законодательство некоторых постсоветских стран и практика его применения) // Право и государство. – 2019. – № 4(85). – С. 65–82.
- 8 Мелузова А.О. Наследование авторских и смежных прав в Российской Федерации: дисс. ...канд. юрид наук: 12.00.03. – М., 2003. – 197 с.
- 9 Сучков А.А. Завещание, вступление в наследство и раздел имущества: [Особенности принятия наследства. Претензии кредиторов. Уплата налогов. Образцы док.]. – М.: ЗАО «Книга сервис», 2002. – 124 с.
- 10 Телюкина М.В. Наследственное право: комментарий Гражданского кодекса Российской Федерации: учебно-практическое пособие. – М.: Дело, 2002. – 216 с.
- 11 Голощапов А.М., Рождественская К.Ю. Особенности наследования авторских прав. – М., 2011. – 144 с.
- 12 Нотариустардың нотариаттық іс-әрекет жасау ережесін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 2012 жылғы 31 қаңтардағы № 31 Бұйрығы. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде 2012 жылы 28 ақпанда № 7447 тіркелді // Егемен Қазақстан. – 2012 жыл 26 мамырдағы. – № 269–273(27347); 08.06.12 ж. – № 306–307 (27381).

13 Наследование интеллектуальных прав // Место Закона. URL: <https://mestozakona.ru/nasledovanie-intellektualnyh-prav/> 05.11.2019 ж.

14 Жұманбаева Н.А. Қазақстан Республикасындағы Нотариат. Оқу құралы. – Алматы: «Тұран» университеті, 2018. – 128 б.

REFERENCES

1 Astapova E.V., Kosinkov V.V., Studenikina S.V. (2017) Notarial'naja zashhita interesov naslednikov intellektual'nyh prav // Jurist#-Pravoved#. No. 1(80). P. 144–148. (In Russian).

2 Ivanova Zh.B., Tatarinova L.F. (2018) Notarial'nyj akt kak nositel' informacii, sodержashhij svedeniya o faktah v avtorskom prave: analiz pravoprimeneniya v Rossii i Kazahstane // Notarius. M.: «JuRIST». No. 5. P. 42–44. (In Russian).

3 Makeev V.V., Astapova E.V. (2016) K voprosu o povyshenii roli notariata pri sovershenii sdelok s nedvizhimym imushhestvom // Jurist#-Pravoved#. No. 3(76). P. 98–103. (In Russian).

4 QR Azamattyq Kodeksi 1 şilde 1999 jyl No. 409. 27.02.2017 j. zañynyñ basylymynda № 49-VI // QR Parlamentiniñ Jarşysy, 1999 j. No. 16–17. P. 642. (In Kazakh).

5 Rubanov A.A. (1978) Pravo nasledovaniya / Pod red. M.M. Slavina. M.: Moskovskij rabochij, 96 p. (In Russian).

6 Nevskaja M.A., Suharev E.E., Tarasova E.N. (2008) Avtorskoe pravo v izdatel'skom biznese i SMI: prakticheskoe posobie. M.: Dashkov i K, 300 p. (In Russian).

7 Idrysheva S.K. (2019) Prinjatие nasledstva i vosstanovlenie propushhennogo sroka dlja prinjatija nasledstva (zakonodatel'stvo nekotoryh postsovet'skikh stran i praktika ego primeneniya) // Pravo i gosudarstvo. No. 4(85). P. 65–82. (In Russian).

8 Meluzova A.O. (2003) Nasledovanie avtorskih i smezhnyh prav v Rossijskoj Federacii: diss. ...kand. jurid. nauk: 12.00.03. M. 197 p. (In Russian).

9 Suchkov A.A. (2002) Zaveshhanie, vstuplenie v nasledstvo i razdel imushhestva: [Osobennosti prinjatija nasledstva. Pretenzii kreditorov. Uplata nalogov. Obrazcy dok.]. M.: ZAO «Kniga servis», 24 p. (In Russian).

10 Teljukina M.V. (2002) Nasledstvennoe pravo: kommentarij Grazhdanskogo kodeksa Rossijskoj Federacii: uchebno-prakticheskoe posobie. M.: Delo, 216 p. (In Russian).

11 Goloshhapov A.M., Rozhdestvenskaja K.Ju. (2011) Osobennosti nasledovaniya avtorskih prav. M., 144 p. (In Russian).

12 Notariustardıñ notariattyq is-äreket jasau erejesin bekıtu turaly Qazaqstan Respublikasy Ädilet ministriniñ 2012 jylğy 31 qañtardağy No. 31 Búiryğy. Qazaqstan Respublikasy Ädilet ministriginde 2012 july 28 aqpana No. 7447 tirkeldi // Egemen Qazaqstan. 2012 jyl 26 мамыrdağy. No. 269–273(27347); 08.06.12 j. No. 306–307 (27381). (In Kazakh).

13 Наследование интеллектуальных прав // Место Закона. URL: <https://mestozakona.ru/nasledovanie-intellektualnyh-prav/> 05.11.2019 zh. (In Russian).

14 Jūmanbaeva N.A. (2018) Qazaqstan Respublikasyndağy Notariat. Oqu qūraly. Almaty: «Tūran» universiteti, 128 p. (In Kazakh).

К.А. ДЖУМАБАЕВА,*¹

PhD, ассоц. профессор.

*e-mail: k.jumabaeva@turana.edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ЗАЩИТЫ НОТАРИУСОМ НАСЛЕДСТВА ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫХ ПРАВ НА ОБЪЕКТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются общественные отношения, связанные с исключительными правами на объекты интеллектуальной собственности в порядке наследования, механизмы правового регулирования теоретическими методиками, а также правоприменительная практика в области наследования, исследования теорети-

ческих и практических вопросов правового регулирования наследования исключительных прав, обоснование концептуальных основ, теоретических положений, выводов, практических рекомендаций, рекомендаций по совершенствованию действующего законодательства в данной сфере и исследованы вопросы разработки, защиты.

Ключевые слова: интеллектуальное право, наследство, исключительное право, наследственное право, нотариат.

K.A. JUMABAYEVA,*¹

PhD, Associate Professor.

*e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF THE PROTECTION OF INHERITANCE OF EXCLUSIVE RIGHTS TO INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS BY A NOTARY

Abstract

The article deals with public relations related to exclusive rights to intellectual property objects in the order of inheritance, mechanisms of legal regulation by theoretical methods, as well as law enforcement practice in the field of inheritance, research of theoretical and practical issues of legal regulation of inheritance of exclusive rights, justification of conceptual foundations, theoretical provisions, conclusions, practical recommendations, recommendations for improving the current legislation in this area, the issues of development and protection have been investigated.

Key words: intellectual property law, inheritance, exclusive right, inheritance law, notary.